

**İLKÖĞRETİM, ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON MERKEZİ
ÖĞRETMENLERİ İLE BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMEN
ADAYLARININ ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN FİZİKSEL
EGZERSİZE KATILIMLARININ ETKİLERİNE YÖNELİK
FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Doç. Dr. Hüseyin KIRIMOĞLU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
hkirim2005@gmail.com

Oğuzkaan ESENTÜRK

Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
oguz_kaan61@hotmail.com

Doç. Dr. Ekrem Levent İLHAN

Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
levent-besyo@hotmail.com

Atike YILMAZ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü
atiketan@gmail.com

Dr. Kerimhan KAYNAK

Erciyes Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
kerimhankaynak07@hotmail.com

Öz

Bu araştırma, ilköğretim (Sınıf ve Branş), özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi öğretmenleri ile beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının, zihinsel engelli bireylerde fiziksel egzersize katılımlarının etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesine odaklanmıştır. Katılımcıların farkındalık düzeyleri, cinsiyet, çalışılan kurum, dal, ailede engelli bir bireyin bulunması, engellilere yönelik eğitim alma durumları, lisanslı spor yapma ve spor dalları değişkenleri açısından mukayese edilmiştir.

Araştırmanın evrenini; özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, ilköğretim okullarında çalışan öğretmenler ile 2014- 2015 yılında Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarından (BESYO) mezun olacak (BESYO) öğretmen adayları oluşturmuştur. Örneklem grubu ise tesadüfi örneklem yolu ile seçilen 540'ı kadın, 561'i erkek olmak üzere toplamda 1101 öğretmen ve beden eğitimi ve spor öğretmen adayını içermektedir. Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında, SPSS 17.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; cinsiyet değişkeni açısından yapılan Mann-Whitney U test analizi sonucunda kadın katılımcıların, erkek katılımcılara oranla, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde görev yapan öğretmenlerin ise diğer kurumlarda görev yapan öğretmenlere kıyasla farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Sonuç olarak; bu çalışmanın katılımcıları açısından, farkındalık düzeylerinin cinsiyet değişkeni, çalışılan kurum, engellilere yönelik eğitim alma farkındalık düzeyini arttırdığı, ancak ailede engelli bireyin olmasının farkındalık düzeyini arttırmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel yetersizlik, öğretmen farkındalığı, fiziksel etkinlik.

INVESTIGATING THE AWARENESS LEVELS OF PRIMARY, SPECIAL EDUCATION, REHABILITATION CENTER TEACHERS AND CANDIDATES OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHERS REGARDING THE EFFECTS OF PHYSICAL EXERCISE PARTICIPATION OF MENTALLY DISABLED INDIVIDUALS

Abstract

This research focused on the examination of awareness levels of Primary Education (elementary education and subject matter teachers), Private special education and rehabilitation center teachers, and physical education and sports teacher candidates, towards the effects of physical exercise participations of individuals with disabilities. Participants' awareness levels were compared in terms of gender, institution, branch, presence of disabled person in family, availability of education for disabled, licensed sports and sport branches.

The study population was consisted of in-service teachers who work for private special education and rehabilitation centers, primary education schools, and pre-service physical education and sports teachers who will be graduated in 2014-2015 academic year. A total of 1101 pre-and in-service teachers (540 female and 561 male) chosen randomly created the sampling group SPSS 17.0 statistic package program was used for the statistical analysis of the data. The research results demonstrated that the female participants' level of awareness exceeds their male counterparts to Mann-Whitney Utest analysis'. Similarly, awareness levels of teachers who work at special education and rehabilitation centers were found to be higher in comparison to the other teachers who participated in the study ($p < 0,05$).

Consequently, It was determined that while the variables of gender, work place and being trained to work with individuals with disabilities raised the awareness levels, having a family member with a disability did not increased the awareness levels of participants related to the effects of effects of physical exercise on the individuals with disabilities.

Keywords: mental retardation, teacher awareness, physical activity

1. Giriş

Gençliğin her açıdan sağlıklı ve istendik yönde davranış kazanması ülkemizde eğitim öğretim faaliyetleri vasıtası ile Türk Milli Eğitiminin amaç ve hedefleri doğrultusunda yürütülmektedir. Eğitimden beklentilerin gerçekleştirilebilmesi, bireyin bir bütün olarak ele alınmasına ve her açıdan sağlıklı yetişmesine katkıda bulunmakla paralellik arz etmektedir (Kırımoğlu vd., 2009: 7). “Öyleyse, toplumların geleceğinin mimarı sayılabilecek öğretmen adayları ve öğretmenlerin nitelik ve nicelik bakımından sağlıklı bir biçimde yetiştirilmesi, aynı anlamda toplumunda sağlıklı ve istendik davranışları kazanmasında önemli ve etkili bir role sahip olduğunu söyleyebiliriz” denmiştir.

Ülkemizde özellikle 90'lı yıllardan sonra hızlı ve etkili bir ivme kazanmakta olan ve yetersizliğe sahip bireylerin eğitim, öğretim hizmetlerinden daha etkin ve verimli fayda sağlamalarına yönelik çalışmaların artması, üniversitelerimizin engellilere yönelik öğretmen yetiştiren birimlerin artmasına neden olmuştur. Nitekim Eğitim Fakültelerindeki “Özel Eğitim Öğretmenliği” ve Spor Bilimleri Fakültelerinde “Engelli, Egzersiz ve Spor Eğitimi” bölümlerinin arttırılma gayreti bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ülkemizde eğitim anayasal bir hak olarak kabul edilmekte ve Anayasamızın 42. maddesinde “*Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz*” (Gözübüyük, 1993: 210) ifadesi yer almaktadır. Bu bağlamda, sadece herhangi bir engele sahip olamayan çocuk ve ergenlerin değil, aynı zamanda da engele sahip bireylerin eğitim öğretim hizmetlerinden azami ölçüde fayda sağlaması, bir yandan ülkemiz eğitim politikalarında istenilen hedeflerin tutturulmasını, diğer yandan ise yetersizliğe sahip çocuk ve ergenlerin kaynaştırma eğitimi ile topluma kazandırılması açılarından önemlidir.

Toplumların bedenlen, ruhen ve fikren sağlam ve dengeli olmasının yanında sosyal, kültürel, ekonomik yönden çağın şartlarının gerektirdiği hayat seviyesine yükseltilmesi, ayrıca sağlam ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi, millet bütünlüğünü ve onun devamının sağlanması yönünden spor, amaçlara kolayca ulaştırabilecek bir olgu olarak kabul görmektedir (Yetim, 2000: 120). Spor, engeli olan bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan gelişmelerini sağlamakta, toplum içine kaynaşmalarını kolaylaştırmaktadır (Savucu ve Biçer, 2009: 117). Bu olumlu etki zihinsel engeli olan bireylerde de pek çok araştırmada kendini göstermektedir. Alan literatüre göre, Carmeli vd. (2005)'e göre, "beden eğitimi ve spor zihinsel engelli bireylerin fiziksel ve motor gelişmelerini destekler" (s.299), Capio vd. (2014) "sosyalleşme düzeyine katkı sağlar" (s. 235), Sperstein, (2009) fiziksel etkinlik zihinsel yetersizliği olan bireylerde benlik algısını güçlendirir" (s. 97), Filazoğlu vd. (2015) sosyal uyumu sağlar (s. 56), İlhan (2007) "dikkat düzeyini artırır"(s. 37), Baron ve Faubert (2005) "hiperaktifliği, motor davranışları ve sosyal yetenekleri" (s. 121), Erdem (2005), "iletişim becerilerini" (s. 20), Krebs (2005) "mutluluk düzeylerini" (s. 140), Damentko (2005) "algısal gelişimi" desteklediğini ifade etmektedirler. Bunların yanı sıra Cramm J. M. vd. (2009) "sosyal uyum zihinsel engelli çocuklar için çok büyük bir önem taşımakta"(s. 512) olduğunu bildirmektedir.

Zihinsel engeli olan çocuklar da tipik gelişim gösteren çocuklar gibi biyolojik, sosyal ve psikolojik gereksinimlere sahiptirler. Sosyal çevrede yaşamlarını sürdürebilmeleri için gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir. Bu gereksinimlerinin karşılanması sosyal uyumlarına da olumlu yönde artış sağlayacaktır (Cambra ve Silvestre, 2003: 197). Çoğunlukla zihinsel engelli çocukların, sosyal adaptasyonda zorluk yaşadığı gözlenmektedir (Cramm ve ark. 2009: 512; Bashash ve Latifian, 2008: 607). Özellikle eğitimsel ve psikolojik önlemlerle zihinsel engellilerde sosyal adaptasyonun artış gösterdiği saptanmıştır (Savucu ve Biçer, 2009:117; Cambra ve Silvestre, 2003: 197).

Zihinsel engeli olan çocuklar, özel gereksinimi olan çocuklar arasında en sık karşılaşılan gruplardan biridir (Sarı ve Altıparmak, 2008: 127; Karakaya, 2005: 15). Tüm zihinsel

engellilerin büyük bir kısmını hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklar oluşturmaktadır (TÖİ, 2006). Zihinsel engeli olan çocuklar yaşam içerisinde pek çok zorluklarla karşılaşmaktadırlar. En önemlisi bu çocukların yeterince tanınmaması ve bu çocuklara yönelik hiçbir şeyin yapılamayacağı inancının olmasıdır (İlhan, 2008: 315). Bu zorluklar çoğu zaman düşük benlik algısını beraberinde getirmektedir. (Moiano vd., 2009:775; Kelly ve Norwich, 2004: 411; Gans, vd. 2003: 287; Lindsay ve Dockrell, 2000: 583; Smith ve Nagle, 1995: 364).

Yukarıdaki kaynaklar ışığında, fiziksel etkinliğin, zihinsel engele sahip bireylerin bedensel, ruhsal, sosyal ve zihinsel gelişimlerine önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Öyleyse, zihinsel engelli bireylerin fiziksel etkinliğe katılımına yönelik olarak, bu alanda hizmet veren ve/veya verecek olan öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının, zihinsel engellilerin fiziksel etkinliğe katılıma yönelik farkındalık düzeylerinin artırılmasının önemli olduğunu ifade edebiliriz.

Zihinsel engele sahip bireylerin yaşam kalitesini arttırmak, bu bireyleri toplumla en üst düzeyde bütünleştirmekten geçer. Bütünleştirmenin en üst düzeyde olması için yetersizliğe sahip bireyin kimsenin yardımına ve desteğine gereksinim duymadan veya en az gereksinim duyabilecek şekilde, yaşam koşullarının kendisine sağlanması gerekmektedir (MEB, 2011). Bu manada, zihinsel engele sahip bireylerin her açıdan sağlıklı ve istedik davranışlar elde edebilmesi, onlara sunulacak eğitimin disiplinler arası bir anlayışla gerçekleştirilme gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Bundan dolayı, zihinsel engele sahip bireylere sunulan eğitim ve yaşam hizmetlerinin, ruhsal, bedensel, sosyal ve zihinsel sağlığı içerecek geniş bir yelpazede değerlendirilmesi önemlidir. Alan yazın incelendiğinde, fiziksel etkinlik, beden eğitimi ve spor etkinlikleri zihinsel yetersizliğe sahip çocukların "ruhsal uyumlarını olumlu yönde destekleyen, öfkelerini kontrol etmelerine katkı sağlayan, fiziksel ve hareket gelişimlerini destekleyen, farklı kimlik rollerini keşfetme olanağını sağlayan ve sosyalleşme fırsatını sunduğu görülecektir (Groff, vd. 2009:318; İlhan ve Esentürk, 2014:19; Yılmaz, 2012; Koç, 2012; Öztürk, 2014; Çevik ve Kabasakal, 2013:74; İlhan, 2008:315; Demirci, 2009; Çavdar, 2011; İlhan, 2007; Yancı, 2010:Kınalı, 2003; Sonuç, 2012).

Özellikle, zihinsel engelli bireylerin tüm gelişim özellikleri üzerine olumlu katkı sağlayan beden eğitimi ve spor etkinliklerine katılımlarında, ailelerinin ve sosyal çevrenin farkındalık düzeylerine öncelik verilmesi gerekmektedir (Gür, 2001).

Bu sebeplerden dolayı zihinsel engele sahip bireylerin, eğitim ve yaşam hizmetlerinde görev alan/alacak olan, ilköğretim (sınıf-dal), özel eğitim, beden eğitimi ve spor öğretmenleri ile beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının zihinsel engele sahip bireylerde fiziksel egzersize katılımlarının etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi önemlidir. Bu nedenle;

Bu çalışmanın amacı; ilk ve ortaöğretim (Sınıf ve Branş), özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi öğretmenleri ile BESYO adaylarının, zihinsel yetersizliğe sahip bireylerde fiziksel egzersize katılımlarının etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi olarak belirlenmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modelinin kullanıldığı bir çalışmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2017; s. 34).

2.2. Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini, 2014-2015 eğitim öğretim yılında Kocaeli İli, İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı olarak eğitim öğretim hizmeti sunan İlköğretim, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon okullarında görev yapan öğretmenler ile Türkiye Üniversiteleri (Adnan Menderes, Ağrı İbrahim Çeçen, Aksaray, Çukurova, Erciyes, Erzincan, Fırat, Gazi, Kafkas, Kastamonu, Mehmet Akif Ersoy, Muğla Sıtkı Koçman, Mustafa Kemal, İnönü, Niğde, Sakarya ve Sütçü İmam) BESYO son sınıf öğretmen adayları oluştururken, çalışma grubunu ise genel evren içerisinde araştırmaya katılmayı kabul eden 540'ı kadın, 561'i erkek olmak üzere genel toplamda 1101 katılımcı oluşturmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, öğretmen ve öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin tespiti için araştırmacılar tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu”, İlhan ve Esentürk (2015) tarafından geliştirilen “Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği” kullanılmıştır. Katılımcıların farkındalık düzeyleri, cinsiyet, ailede zihinsel

yetersizliğe sahip bireyin bulunma durumu, engelliliğe yönelik bir eğitime sahip olup olmama durumu, zihinsel yetersizliğe sahip bireyin spor eğitimine tanık olma durumu ve spor yapma durumları açılarından karşılaştırılmıştır.

“Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği, (ZEBSEYFÖ) açıklaması;

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, İlhan ve Esentürk (2015) tarafından geliştirilen “Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği” kullanılmıştır. ZEBSEYFÖ, açıklayıcı faktör analizi sonucunda 32 maddenin yer aldığı tek bir boyuttan oluşmaktadır. Yanıtlayanlar her maddeye 1 ile 5 arasında değer verebilmektedir. 5’li Likert tipi ölçek olarak düzenlenen veri toplama aracında maddeler, “Kesinlikle Katılıyorum (5 puan), Katılıyorum (4 puan), Kararsızım (3 puan), Katılmıyorum (2) Kesinlikle Katılmıyorum (1 puan)” olarak derecelendirilmiştir. Ancak olumsuz anlama sahip maddeler (4, 6, 10, 16, 22, 25, 29. madde) ters puanlanmıştır. 32 maddelik ölçekten alınabilecek en düşük ve yüksek değerler sırasıyla 32 ve 160 puandır. 32 – 74 puan aralığı farkındalık düzeyi düşük, 75 – 117 puan aralığı farkındalık düzeyi orta ve 118 – 160 puan aralığı ise farkındalık düzeyi yüksek olarak sınıflandırılmıştır. Ölçme aracının geçerliğine kanıt oluşturmak adına, kapsam geçerliği, görünüş geçerliği ve yapı geçerliği uygulanmıştır. Yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı analiz sonucunda, ölçeğin 32 madde ve tek boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Tek boyutun açıkladığı varyans % 75.083 tür. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.989 dur. Ölçeğin geçerliği çalışması kapsamında doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konan yapı doğrulanmıştır. Bulgular sonucunda ölçeğin, zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik algıyı geçerli ve güvenilir şekilde ölçebilir nitelik taşıdığı sonucuna varılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında, SPSS 17.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı, Levene (varyansların eşitliği) ve Kolmogorov-Smirnov testleri ile incelenmiş (Büyüköztürk, 2014 ve Kalaycı, 2014). Normallik sınavına göre normal dağılım göstermeyen veriler için nonparametrik testlerden; Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri, betimsel istatistiklerden; yüzde dağılımları, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın genel amacı ve bu amaç doğrultusunda oluşturulan alt problemlerin analizlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo1. Çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ilişkin betimsel istatistikleri

ZEBSEYFÖ	N	Minimum	Maximum	X	ss	Skewness		Kurtosis	
Toplam puan	1101	54,00	160,00	135,43	18,29	-,744	,074	,364	,147

Tablo 1 incelendiğinde, çalışma grubunun Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği (ZEBSEYFÖ)'nden almış oldukları puanlarının ortalaması $X=135,43$ ve standart sapması $ss=18,29$ olarak bulunurken, çarpıklık ve basıklık olarak isimlendirilen Skewness ve Kurtosis değerleri sırası ile $-,744$, $,074$ ve $,364$, $,147$ arasında tespit edilmiştir. Ayrıca Ölçeğin genelinden alınan en yüksek puanın 160, en düşük puanın ise 54 olduğu görülmüştür.

Tablo2. Çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ilişkin puanlarının, cinsiyete göre Mann-Whitney U testi puanları

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam puan	Kadın	540	571,86	308803	140207,00	0,033*
	Erkek	561	530,92	297848		
	Toplam	1101				

* $p<0,05$

Tablo 2'e göre; kadın ve erkek katılımcıların farkındalık düzeylerinin sıra ortalaması; kadınların 571,86 ve erkeklerin 530,92 dir. Buna göre, kadın ve erkek katılımcıların ZEBSEYFÖ'den elde ettikleri puanların düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak kadın katılımcılar lehine anlamlı olduğu belirlenmiştir ($U=140207,00$; $p<0,05$).

Tablo3. Çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ilişkin puanlarının, görev yapılan kurum dağılımına yönelik Kruskal Wallis testi puanları

	Kurum	N	Sıra Toplamı	sd	χ^2	p
Toplam puan	Özel eğitim	105	568,13	2	1,007	0,604
	İlköğretim	319	537,19			
	BESYO Öğretmen adayı	677	554,85			
	Toplam	1101				

Tablo 3'e göre, katılımcıların ölçeğin genelinde; ilköğretim, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi öğretmenleri ile beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının sıra

toplamı değerleri sırası ile; 568.13, 537.19 ve 554.85 dir. Tablodaki değerler göz önüne alındığında, özel eğitimde görev yapan öğretmenlerin farkındalık düzeyleri diğer kurumlarda görev yapan öğretmenlere kıyasla daha yüksek olduğu, ancak farklı kurumlarda görev yapan öğretmenlerin ZEBSEYFÖ'den elde ettikleri puanların düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($\chi^2(2)$; $p>0,05$).

Tablo4. Çalışma grubunun, ZEBSEYFÖ' ye ilişkin puanlarının branş dağılımına yönelik Kruskal Wallis testi puanları

	Branş	N	Sıra Toplamı	sd	χ^2	p
Toplam puan	BESYO öğretmen adayı	677	554,85	2	17,08	0,000*
	Sınıf öğretmeni	149	458,83			
	Branş öğretmeni	275	591,45			
	Toplam	1101				

* $p<0,05$

Tablo 4'e göre; ölçeğin genelinde İlköğretim dal öğretmenleri, BESYO öğretmen adayları ve sınıf öğretmenlerinin sıra toplamı değerleri sırası ile, 591.45, 554.85 ve 458.83 tür. Katılımcıların branşa göre ZEBSEYFÖ puanları arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir ($\chi^2(2)=17,08$; $p<0,05$). Farkın kaynağını bulmak üzere Mann Whitney U Testi ile ikili karşılaştırmalar yapıldığında, BESYO öğretmen adayları ile sınıf öğretmenleri arasında, BESYO öğretmen adayları lehine ve branş öğretmenleri ile sınıf öğretmenleri arasında branş öğretmenleri lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($U=41845,00$; $p<0,05$), ($U=15346,00$; $p<0,05$). Ancak branş öğretmenleri ile BESYO öğretmen adayları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($U=87104,00$; $p>0,05$).

Tablo5. Çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ilişkin puanlarının, engelli bir bireye sahip olma durumuna göre Mann-Whitney U testi puanları

	Engelli birey	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam puan	Evet	120	585,25	70229,50	54750,50	0,211
	Hayır	981	546,81	536421,50		
	Total	1101				

Tablo 5'de çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ait puanlarının engelli bir bireye sahip olma durumuna göre farklılığının tespit edilmesi için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, ölçeğin genelinde engelli bir bireye sahip olma durumuna evet ve hayır yanıtı verenlerin, farkındalık düzeylerinin sıra ortalaması sırası ile 585,25 ve 546,81'dir. Yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, engelli bir bireye sahip olma sorusuna evet ve hayır yanıtı veren katılımcıların ZEBSEYFÖ'den elde ettikleri puanların düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($U=54750,50$; $p>0,05$).

Tablo6. Çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ilişkin puanlarının, engelliler ile ilgili eğitim alma durumuna göre Mann-Whitney U testi puanları

	Engelli Eğitim	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam puan	Evet	495	588,75	291429,00	131301,00	0,000*
	Hayır	606	520,17	315222,00		
	Total	1101				

*p<0.05

Tablo 6'da katılımcıların ölçeğin genelinde engelliler ile ilgili eğitim alma durumuna evet ve hayır yanıtı verenlerin, farkındalık düzeylerinin sıra ortalaması sırası ile 588,75 ve 520,17 dir. Katılımcılardan, engelliler ile ilgili eğitim alma sorusuna evet ve hayır yanıtı veren katılımcıların, ZEBSEYFÖ'den elde ettikleri puanların düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak evet yanıtı verenlerin lehine, anlamlı olduğu tespit edilmiştir (U=131301,00; p<0,05).

Tablo7. Çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ilişkin puanlarının, sporcu lisans durumuna göre Mann-Whitney U testi puanları

	Lisans	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam puan	Evet	517	580,09	299907,00	135924,00	0,004*
	Hayır	584	525,25	306744,00		
	Total	1101				

*p<0.05

Tablo 7'de katılımcıların ölçeğin genelinde, spor lisansına sahip olma durumuna göre (aktif sporcu) evet ve hayır yanıtı verenlerin, farkındalık düzeylerinin sıra ortalaması sırası ile 580,09 ve 525,25'dir. Lisans durumuna göre evet ve hayır yanıtı veren katılımcıların, ZEBSEYFÖ'den elde ettikleri puanların düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak evet yanıtı verenlerin lehine anlamlı olduğu tespit edilmiştir (U=135924,00; p<0,05).

Tablo8. Çalışma grubunun ZEBSEYFÖ'ye ilişkin puanlarının, spor branşına göre Mann-Whitney U testi puanları

	Spor Branşı	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam puan	Evet	556	593,44	329953,50	127356,50	0,000*
	Hayır	545	506,61	275596,50		
	Total	1101				

*p<0.05

Tablo 8’de çalışma grubunun ZEBSEYFÖ’ye ait puanlarının spor branşına göre farklılığının tespit edilmesi için yapılan, Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, ölçeğin genelinde spor branşı durumuna evet ve hayır yanıtı verenlerin farkındalık düzeylerinin sıra ortalaması sırası ile 593,44 ve 506,61 dir. Yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, spor branşına evet ve hayır yanıtı veren katılımcıların ZEBSEYFÖ’den elde ettikleri puanların düzeyleri arasındaki farkın, istatistiksel olarak evet yanıtı verenlerin lehine anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($U=127356,50$; $p<0,05$).

4. Tartışma ve Sonuç

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; öğretmen (Sınıf, Branş ve Özel Eğitim) ve beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının, zihinsel engele sahip bireylerde, fiziksel egzersize katılımlarının etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından elde edilen bulgulara göre; kadın katılımcıların, erkek katılımcılara oranla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Alan yazında, engelliliğe sahip bireylere yönelik yapılan çeşitli tutum çalışmaları incelendiğinde, kadın katılımcıların erkek katılımcılardan daha yüksek bir tutum bildirdikleri çalışmalar bulunmakta ve bu çalışmaların bulguları çalışmamızın bulgularını desteklemektedir (Goldberg, vd. 1990: 33; Schutte, vd. 1998: 167; Ciarrochi, vd. 2001: 1105; Tervo, vd. 2002: 1537; Van Rooy, vd. 2005:689, Goldenberg, vd. 2006: 33; Yıldırım Sarı vd. 2010: 80; İlhan, 2010: 310). Bu durum, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının (ÖZİDA) Özürlülük Eğitimi “Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor” Temel Araştırmasında, kadınların daha olumlu tutumlarının olmasını, onların başkalarının duygularına ve düşüncelerine genel olarak daha duyarlı olmalarıyla, başkalarına karşı daha koruyucu, kollayıcı ve ilgili olmalarıyla, kadınların geleneksel bakım kişisi olmalarıyla ve toplumun kadınlara ilişkin sosyal rol beklentileriyle açıklanmaktadır (ÖZİDA, 2009).

Öyleyse, engelli bireylerin eğitim hayatına yön veren/verecek erkek öğretmen/öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin artırılmasına yönelik gerek lisans eğitimi içerisinde gerekse de hizmet içi eğitim programlarında bilgilendirme çalışmalarının artırılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Çalışmamızın bir başka bulgusuna göre; özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde görev yapan öğretmenlerin farkındalık düzeylerinin diğer kurumlarda görev yapan öğretmenlere kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Konuya ilişkin olarak alan yazında, Daşbaşı vd.ne (2013) göre ise, “ilköğretimde çalışan öğretmenlerin özel eğitimde çalışan öğretmenlere göre engellilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu” (ss. 35-49) belirlenmiştir. Bu bulgu ve bizim bulgumuz arasındaki zıtlık, konuya ilişkin olarak bir genelleme yapılmasını engellemektedir. Bu nedenle öğretmenlerin engellilere yönelik farklı kurumda görev yapmanın farkındalığa etkisinin araştırılmasını gerekmektedir.

Bir başka bulgumuz da ise, ailede engelli bir bireye sahip olmanın farkındalık düzeyini değiştirmediği tespit edilmiştir. Bu sonuç alan yazındaki bazı çalışma sonuçları ile örtüşmektedir. Benzer olarak, Yıldırım Sarı ve ark. (2010), yaptıkları araştırma sonucunda “Öğrencilerin yakınları arasında engelli birey bulunma ve arkadaşları arasında engelli birey bulunma durumuna göre, gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmadığı”(ss. 80-83) belirtilmiştir. Konuya ilişkin diğer çalışmalarda da (Horner-Johnson, vd. 2002: 365; Şenel,

1995: 33) aynı bulgulara ulaşmaktadır. Tüm bu çalışmaların araştırma sonuçları, çalışma bulgumuzu destekler mahiyettedir. Bu manada aile de engelli bir bireyin bulunmasının onlara karşı farkındalığın arttırılmasında etken olmadığını düşünebilir ve bu durumu son yıllarda engellilere yönelik yapılan farkındalık çalışmalarının olumlu bir sonucu olarak yorumlayabiliriz.

Ayrıca, katılımcıların lisans eğitimi içerisinde zihinsel engele sahip bireylere yönelik olarak eğitim alma durumlarına göre; eğitim alan katılımcıların, eğitim almayan katılımcılara oranla, farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu, yine lisans eğitiminde engelliler de beden eğitimi ve spor dersi alanlar ile almayanlar arasında, alan katılımcıların farkındalık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bu durum alan yazında araştırma bulgularımıza paralellik göstermektedir. Buna göre; beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının, zihinsel engele sahip bireylerde spor etkilerine yönelik farkındalık düzeylerini incelemiş ve zihinsel engeli olan bireylerde spor etkinliklerine tanık olan beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının, tanık olmayanlara göre daha yüksek farkındalığa sahip olduğunu belirlemiştir (Yılmaz, vd., 2015). Bu duruma ilişkin bir başka çalışma ise Gürel tarafından yapılmış ve “lisans eğitimi içerisinde alınan Engelliler için Beden Eğitimi ve Spor dersinin, Beden Eğitimi ve Spor öğretmenliği bölümündeki öğrencilerin, bedensel engelli bireye yönelik genel tutumlarını olumlu yönde etkilediği” (Gürel, 2006: 67-73) belirlenmiştir. Yine yetersizliğe sahip bireylere verilen eğitim programları sonucunda, olumlu yönde tutumun geliştirildiğini ifade eden (Hodge, 1998: 68; Gürel, 2006: 67; Akbuğa ve Gürel, 2007:5; Mousouli, vd. 2009: 85; Yoon-Suk, 2010: 136; Şahin ve Güldenöglü, 2013: 214; Melekoğlu, 2013: 1053). Çalışma bulguları aynı paralellikte, çalışma bulgusunu desteklemektedir. Öyleyse, ülkemizde öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksekokulların tüm bölümlerinde, “Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Dersinin” verilmesi öğretmen adaylarının farkındalıklarını arttırabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak çalışmanın katılımcıları açısından elde edilen bulgulardan yola çıkılarak;

- Engelli bireylerin eğitim hayatına yön veren/verecek, erkek öğretmen/öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin arttırılmasına yönelik gerek lisans eğitimi içerisinde, gerekse de hizmet içi eğitim programlarında bilgilendirme çalışmalarının arttırılmasına ihtiyaç olduğu,
- Öğretmenlerin, engellilere yönelik eğitim veren kurumlarda görev yapmalarının farkındalığa etkisinin araştırılmasını,
- Ülkemizde öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksekokulların tüm bölümlerinde, “Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Dersinin” verilmesinin, farkındalık düzeyini olumlu yönde arttıracağını ifade edebiliriz.

Konuya ilişkin genellemeler yapılabilmesi için ise, farklı il ve bölgelerde görev alan / alacak olan öğretmenlerin katılımcı olduğu çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

- Akbuğa, B. &, Gürsel, F. (2007). Bilgilendirme Yoluyla Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Engelli Bireye Yönelik Değişen Tutumları. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. V (1),ss. 5-8.

- Baron, L. J. &, Faubert, C. (2005), The role of Tai Chi Chuan in reducing state anxiety and enhancing mood of children with special needs. *Journal of Bodywork and Movement Therapies*. Volume 9, Issue 2, ss.120-133
- Bashash L, & Latifian M. (2008), Comparison of features of social problem-solving scripts across three groups: educable intellectually disabled, socially poorly adapted, and socially well-adapted students. *Psychological Reports*.103(2), ss. 607-18.
- Cambra C. & Silvestre N.(2003) Students with special educational needs in the inclusive classroom: social integration and self-concept. *European Journal of Special Needs Education*,Volume 18, Number 2, ss. 197-208(12)
- Capio, C. M., Sit, C.H.P. &, Eguia, K.F., Abernethy. B. &, Masters, R.S.W. (2014). Fundamental movement skills training to promote physical activity in children with and without disability: A pilot study. *Journal of Sport and Health Science*, 4 (2015), ss. 235-243.
- Carmeli E., Vaknin T.Z. &, Morad M. &, Merrick J. (2005). Can physical training have an effect on well-being in adults with mild intellectual disability?.*Mechanizm of Ageing Development*. 126(2), ss. 299-304.
- Ciarrochi, J., Chan, E. Y. C. &, Bajgar, J.(2001). Measuring emotional intelligence in adolescence” *Personality and Individual Differences*, 31 (7), ss. 1105- 1119.
- Cramm JM, Finkenflügel H. &, Kuijsten R., Van Exel NJ. (2009). How employment support and social integration programmes are viewed by the intellectually disabled. *Journal of Intellectual Disability Reserch*. 53(6), ss. 512-20.
- Çavdar, B. (2011). Öğretilebilir Zihinsel Engelli Öğrencilerde Beden Eğitimi Ve Spor Etkinliklerinin Toplumsallaşma Düzeylerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Çevik, O. &, Kabasakal, K. (2013). Spor Etkinliklerinin, Engelli Bireylerin Toplumsal Uyumuna ve Sporla Sosyalleşmelerine Etkisinin İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2), ss. 74-83.
- Damentko, M. (2005). Unified Sports Overview Fact Sheet and Unified Sports Handbook. Birleştirilmiş Sporlar ve İçeriği. (Çev. Yılmaz, İ.). USA.
- Daşbaş,S., Kesen, NF. &, Eryılmaz, C. (2013). Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Engellilere Yönelik Tutumları. *Sağlık ve Toplum Yıl: 23, Sayı: 1*, ss. 35-49.
- Demirci, H. (2009). Esneklik çalışmalarının eğitilebilir zihinsel engelli çocukların hareketlilik gelişimleri üzerine olan etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Erdem, N. (2005). Kaynaştırma. *Eğitim Güncesi Rehberlik Dergisi*. Sayı:2. ss. 19-21.Kocaeli.
- Filazoğlu, G., Kırımoğlu, H. &, Öz, A.Ş., İlhan, E.L. (2015). The Effects of Physical Education and Sports on the Self-Concept of the Children with Mild Mental Disabilities. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*. Special Issue on the Proceedings of the 4th ISCS Conference – PART A, Special Issue 3, ss. 55-72.
- Gans AM, Kenny MC. &, Ghany DL.(2003). Comparing the self-concept of students with and without learning disabilities. *J Learn Disabil*. 36(3), ss. 287-95.
- Goldberg, S., Morris, P. &, Simmons, R.J. (1990). Chronic illness in infancy and parenting stress: a comparison of three groups of parents “ *J Pediatr Psychol*, 15, ss. 347-358.
- Goldenberg, I., Matheson, K. &, Mantler, J. (2006). The assessment of emotional intelligence: a comparison of performance-based and self-report methodologies “*Journal of Personality Assessment*, 86 (1), ss. 33–45.
- Gözübüyük, S. (1993). Açıklamalı Türk Anayasaları, Turhan Kitapevi, ss.210-211, Ankara
- Groff, D. G., Lundberg, N. R. &, Zabriskie, R. B. (2009). Influence of Adapted Sport on Quality of Life: Perceptions of Athletes with Cerebral Palsy, Disability and Rehabilitation, 31(4), ss. 318-326.
- Gür, A. (2001). *Özürülülerin sosyal yaşama uyum süreçlerinde sportif etkinliklerin rolü*. Ankara: Özürülüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Gürel, F. (2006). Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor Dersinin Öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutumlarına Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 31, ss. 67-73
- Hodge, R. S.(1998). Prospective Physical education Teacher’s Attitudes Toward Teaching Students with disabilities. *Physical Educator*, 55(2), ss. 68-78.

- Horner-Johnson W, Keys C. &, Henry D, Yamaki K, Oi F. & , Watanabe K, Shimada H, et al. (2002). Attitudes of Japanese students toward people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*.46, ss. 365-78.
- İlhan, E. L. &, Esentürk, O. K. (2014). Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği (ZEBSEYFÖ) Geliştirme Çalışması, *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(1), ss. 19-36.
- İlhan, L. (2007). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Beden Eğitimi ve Spor Etkinliklerinin Ruhsal Uyum Düzeylerine Etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara.
- İlhan, L. (2008). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Beden Eğitimi ve Sporun Sosyalleşme Düzeylerine Etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*.Cilt 16:1, ss.315-324.
- İlhan, L. (2010).The effect of the participation of educable mentally retarded children in the special physical education classes upon the anxiety levels of the parents of the children “ *Ovidius University Annals, Series Physical Education and Sport / Science, movement and health*, 10(2) ss. 304-309
- İlhan, L. &, Esentürk, O. (2015). Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği (ZEBSEYFÖ) Geliştirme Çalışması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 9(1), ss. 19-36.
- Karakaya, I. (2005). Zihinsel Engelli Çocukların Eğitimi. *Eğitim Güncesi Rehberlik Dergisi*. Sayı: 4. Kocaeli. ss. 15.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, Teknikler ve İlkeler* (27. Baskı), Ankara: Nobel Yayınevi,
- Kelly N, Norwich B.(2004). Pupils' perceptions of self and of labels: moderate learning difficulties in mainstream and special schools. *The British Journal of Educational Psychology*. 2004 Sep;74(Pt 3), ss. 411-35.
- Kınalı, G. (2003).Zihin Engellilerde Beden - Resim - Müzik Eğitimi. *Farklı Gelişen Çocuklar* (Ed: A. Kulaksızoğlu). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Kırımoglu, H., Kepoğlu, A., Dereceli, Ç. &, Parlak, N. (2009). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin atılganlık düzeylerinin spora katılımları bakımından incelenmesi (Ankara-Elmadağ İlçesi Örneği).” *Atatürk Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1), ss. 7-15.
- Koç,B. (2012). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Bireylerde Basketbol Antrenmanının Teknik Fiziksel Ve Biyomotorik Gelişimleri Üzerine Etkilerinin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Krebs, P. (2005). *Adapted Physical Education and Sport*. Fourth Edition. (Editor:Winnick, J.). Chapter 11. Intellectual Disabilities. *Human Kinetics*. ISBN: 0-7360-5216-X. State University. New York. ss.140.
- Lindsay G. &, Dockrell J.(2000). The behaviour and self-esteem of children with specific speech and language difficulties. *British Journal of Educational Psychology*, Volume 70, Number 4, December 2000 , ss. 583-601(19).
- Maïano C, Bégarie J, Morin AJ. &, Ninot G. (2009) Assessment of physical self-concept in adolescents with intellectual disability: content and factor validity of the very Short Form of the Physical Self-Inventory. *Journal of Autism Developmental Disorders*. 39(5), ss. 775-87.
- Melekoğlu, M.A. (2013). Özel Gereksinimli Öğrencilerle Yürütülen Etkileşim Projesinin Genel Eğitim Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarına Yönelik Olumlu Tutum ve Farkındalık Geliştirmeleri Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), ss. 1053-1077.
- Mousouli, M. &., Kokaridas, D., Angelopoulou-Sakadami, N. & Aristotelous, M. (2009). Knowledge and attitudes towards children with special needs by physical education students. *International Journal of Special Education*, 24(3), ss. 85-89.
- Öztürk, H. (2014). Sporun Öğretilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Sosyalleşmeleri Üzerine Etkisi (Diyarbakır Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Sarı, H.Y.& Altıparmak, S. (2008). Ebe ve Hemşirelerin Zihinsel Engelli Çocuklarla İlgili Bilgileri. *Kor. Hekimlik*; 7(2), ss. 127-132.
- Savucu, Y.,& Biçer S.Y. (2009). Zihinsel Engellilerde Fiziksel Etkinliklerin Önemi. *Türkiye Klinikleri Journal Of Sport Science*; 1(2), ss. 117-122.

- Schutte, N. S., Malouff, J. M. &, Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T. &, Golden, C. J. ve Dornheim, L.(1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence “ Personality and Individual Differences, 25 (2), ss.167-177.
- Smith, D.S. & Nagle, R.J.(1995) Self-perceptions and social comparisons among children with LD. Journal of Learning Disabilities. 28(6), ss. 364-71.
- Sonuç, A. (2012). Zihinsel Engellilerde Sporun Öfke Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Sperstein, G. N., Glick, G. C., & Parker, R. C. (2009). Social inclusion of children with intellectual disabilities in a recreational setting. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 47(2), ss. 97-107. doi: 10.1352/1934-9556-47.2.97.
- Şahini F. &, Güldenoğlu, B. (2013). Engelliler Konusunda Verilen Eğitim Programının Engellilere Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkisi. Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. 2(1), ss. 214-239.
- Şenel, HG. (1995). Yetersizliğe Sahip Kardeşi Olanlarla, Olmayanların Yetersizliğe Yönelik Tutumları ve Kaygı Düzeyleri Yönünden Karşılaştırılması. Özel Eğitim Dergisi.2, ss. 33–39.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA), (2009). Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor? Ankara.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Tüketici Hizmetleri. (2011). Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum. Ankara.
- Tervo RC, Azuma S. &, Palmer G, Redinius P. (2002). Medical students' attitudes toward persons with disability: a comparative study. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation.83, ss. 1537-42.
- Van Rooy, D. L. &, Alonso, A. &, Viswesvaran, C. (2005). Group differences in emotional intelligence scores: theoretical and practical implications “ Personality and Individual Differences, 38 (3), ss. 689–700.
- Yancı-Ataman, H. B. (2010). Öğretilebilir Zihinsel Engeli Olan Çocukların Ruhsal ve Sosyal Uyumunda Sportif Rekreasyonun Önemi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yetim, A. (2000). Spor Sosyolojisi, Topkar Matbaacılık. ss. 120-121, Ankara
- Yıldırım Sarı, H., Bektaş, M. &, Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. Yeni Tıp Dergisi.27, ss. 80-83
- Yılmaz, A., Soyer, F. &, Beyleroğlu, M., İlhan, E. L. &, Kırmoğlu, H. (2015). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmen Adaylarının Zihinsel Yetersizliğe Sahip Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi, 1. Uluslararası Spor Eğitim ve Sağlık Bilimleri Kongresi, 1-3 Mayıs 2015, Sakarya.
- Yılmaz, H. (2012). Eğitilebilir Düzeyde Zihinsel Engelli Öğrencilerde Yapılan Beden Eğitimi ve Spor Derslerinin Biyomotorik Özellikleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yoon-Suk, H. (2011) Attitudes towards inclusion: gaps between belief and practice. *International Journal of Special Education*. Vol.26(1). ss.136-46.